

СТАНОВИЩЕ

за труда на Димитър Александров Димитров

ЧЕРЕПИШКИЯТ ТИПИК (*ЦИАИ 44*) ОТ XIV ВЕК В КОНТЕКСТА НА
СРЕДНОБЪЛГАРСКАТА ТРАДИЦИЯ НА ЦЪРКОВНИТЕ УСТАВИ

за присъждане на образователната и научна степен „доктор”

от проф. д-р Мария Йовчева,
Катедра Библиестика при Богословски факултет
СУ „Св. Климент Охридски”

I. Данни за дисертационния труд

Дисертационният труд има ясна структура, като отделните части са подчинени на общата тема. Съдържа *въведение, четири глави, заключение, източници и библиография*. Към отделните глави са добавени *приложения*, които представят в обобщен и схематичен вид извлечените данни или съдържат издадени текстове от първичните славянски и гръцки източници.

Уводът е сравнително кратък, но в него точно е обоснована *актуалността* на темата, очертани са *обектът, целите и задачите* на проучването, представена е *методиката* на работа, която е съобразена с изследваната проблематика и спецификата на проучваните кодекси. Кръгът на използваните ръкописи е по-широк от посочения в заглавието на дисертацията, защото Димитров намира пресечните точки с други богослужбни книги (най-вече, триоди и евхологии, а частично – и октоиси и минеи) и подхожда към Типика като част от литургическия корпус текстове. Така безспорно е формиран надежден кръг извори, който придава убедителност на заключенията.

Специално бих искала да изтъкна, че две обстоятелства правят избора на темата особено сполучлив. От една страна, тя се концентрира върху главен, но слабо проучен първичен литургически източник. От друга страна, трудът е ориентиран към тип богослужбна книга, чиято история в последните десетилетия активно се разработва от литургисти, особено що се отнася до важния етап, отразен в Черепишкия типик. Този базов за богослужението на Българската църква период е белязан с кардинални реформи, които целят кодификация на литургическата книжнина, и именно тогава се оформя в сравнително завършен вид актуалната и до днес богослужбна практика.

Трудът е добре организиран, като изложението следва равнищата от оформянето на ръкописа (кодикология, правопис, съдържание; особености на текста; композиция на отделни важни чинове или други компоненти). Такъв подход на разработване е утвърден като класически за медиевистиката при изучаването на литургическите и паралитургическите писмени паметници. Немалкото засегнати подтеми са подчинени на общия замисъл на дисертацията.

Първа глава. Уместно в началото е поставена главата, посветена на *функционирането на Черепишкия манастир от Късното средновековие до XIX в.* В

нея Димитров изяснява културно-историческия контекст, в който да се впише появата и употребата на изследвания кодекс. Тази част от работата съдържа обобщена ценна археографска информация за книжовното наследство на манастира. Синтезираните данни от различно естество (филологически, църковно-исторически, изкуствоведски, литургически) са интерпретирани с оглед на поставените задачи. Те позволяват на Димитров да отхвърли предположението, че Черепишкият типик е писан в манастира и да уточни времето, когато ръкописът попада и се използва там.

Втора глава се концентрира върху *кодикологическата, палеографската, правописната характеристика и съдържателното описание на ръкописа*, които предоставят основни аргументи за неговата локализация и датиране и за ситуирането му сред новоизводните кодекси от XIV век. Безспорно достойнство на работата е, че отчита спецификата на църковния Устав като тип книга, в който немалък дял заемат широко прилагани и вече усвоени текстове с вековна писмена традиция на славянска почва. Редица от особеностите и изключенията са обяснени като наследство от по-ранния типикарски състав или от други литургически книги. Описанието на частите на Черепишкият типик с оригиналните им заглавия дава коректна представа за кодекса на съдържателно и структурно равнище.

Трета глава се занимава с важните въпроси за *преводаческите предпочитания* на търновските книжовници, работили върху пространната версия на Йерусалимския устав, представена именно в Черепишкият типик. В съответствие с особеностите на типикарския текст, за обект на анализ са изведени два вида елементи: кондаците, които са сред малкото цялостно изписани текстове, и литургическата терминология, избрана по метода на езиковите маркери. Изводите в тази глава могат да се оценят в два аспекта: за изтъкване на тенденциите в езиковата политика на Търновската книжовна школа и за по-детайлно изясняване на процесите на ревизия на книжнината на XIV век. Ексцерпираният терминологичен материал е разнообразен и твърде илюстративен. Бих отбелязала само, че той би могъл стане ядро за бъдещо по-обхватно и задълбочено изследване на развитието на този важен лексикален пласт на старобългарския книжовен език.

В четвърта глава Димитров сполучливо намира белези, релевантни за класификацията и характеризирането на ръкописните типичности на макроравнище. Той проучва такива компоненти, които са симптоматични за историята на уставите и на православното богослужение изобщо (чина за Умиването на нозете, обхват и позиция на Марковите глави, позиция и структуриране на рубриката за Успение на св. Йоан Златоуст в службата за Кръстовен на 14 септември). Изборът е представителен, защото два от компонентите засягат последования, принадлежащи към различни дялове на богослужението (неподвижния и подвижния кръг), а третият спада към чисто типикарския материал. Направените съпоставки с други богослужебни книги, в които се включват същите служби, очертават по-цялостна картина в тяхното развитие. Две от последованията (чинът за Умиването на нозете и службата за Успение на св. Йоан Златоуст на 14 септември) са свидетелство, че през XIV в. все още е било живо древно наследство на Църквата, което днес за съжаление е изгубено в богослужението.

Заклучението включва обобщение на резултатите от проучването и вярно отразява достиженията на научната разработка.

II. Научни приноси

Дисертацията запълва празнина в българската медиевистика, като актуализира научния интерес към един от най-важните български ръкописи от XIV в., заемащ твърде маргинално място в досегашните изследвания.

Изработен е методологически правилен модел за проучването на ръкописа съобразно характера на източника и поставената тема. Трудът е интердисциплинарен, ситуира се на границата между филологията и литургиката и разглежда паметника и като книжовно, и като литургическо явление. Постигнато е необходимото комплексно осмисляне на материала, анализирани са различни по характер данни, като са съчетани знания за църковната история, книжнината, история на богослужението.

Изводите засягат редица първостепенни общи или частни въпроси от историята на българската литургическа книжнина, обогатяват представата за преводаческата продукция на Търновската школа, открояват особености на езика на книжнината през XIV в. и допринасят за изясняването на форматиращ етап за съвременното богослужение.

Постижение на труда е, че не остава ограничен в чисто научната сфера, не гледа на текста сам по себе си, като застинал средновековен извор, обект на проучване, а е отворен към проблемите на съвременната практика на Българската църква.

Препоръчвам дисертацията да бъде издадена като книга, за да може ценният материал да се въведе в научно обращение.

Авторефератът (28 стр.) е структуриран добре, отговаря на съдържанието на дисертацията и отразява всички аспекти на разработката като *цели, задачи и приноси* на дисертанта. Димитров има общо 18 публикации, 3 от които са по темата на дисертацията. Участвал е в 17 национални и международни научни конференции и симпозиуми.

Като имам предвид изложеното, смятам, че представеният труд напълно покрива критериите за *формата и съдържанието* на дисертация за придобиването на научната и образователна степен „доктор“. Затова убедено препоръчвам на почитаемото научно жури да гласува за присъждането на образователната и научна степен „доктор“ на Димитър Александров Димитров.

28.11.2014
София

Мария Йовчева